

„Bölcs mondások száz hulláma” — Vízrel kapcsolatos tibeti buddhista példázatok

Gunghang Tenpe Dönme: *Bölcs mondások száz hulláma, vízrel kapcsolatos példázatok világi és vallásos értelmezésben* című műve alapján

Kuzder Rita

A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, főiskolai tanár

Az epikus népköltészet műfajainak vizsgálatakor gyakran utolsónak maradtak a sorban a rövid epika műfajába tartozó, általában egy mondatnyi terjedelmű alkotások. Többnyire a közmondások, szólások, találosok, csúfolók viccek stb. tartoznak ebbe a műfajba. „A rövid műfajok epikus jellegét kétféle ok is magyarázhatja: egyrészt keletkezhetnek a semmiből, és vonulhatnak az epika fellegvárjai felé; másrészt fordítva, az epika törmelékeinek is nevezhetjük őket. Mindkét lehetőségre sok példánk van, általában mégis azt mondhatjuk, hogy a rövid műfajok az epika előkészületei.”¹

Gunghang Tenpe Dönme
(1762–1823)

A bölcs mondások vagy tibetiül *legsék*² (t. *legs bshad*, sz. *subhāṣita*) a rövid prózai kispika műfajába tartozó versek nagy népszerűségnek örvendenek a tibetiek körében. Hasonlóan a közmondásokhoz, a *tampék*hez (t. *gtam dpe*) és a szólásokhoz, a *khapék*hez (t. *kha dpe*), de Tibetben ezek szerzői többnyire ismertek. Formája rövid, könnyen memorizálható, jellemzően négy-soros, vagy olykor kétsoros versszakokból állnak.³ A műfaj indiai eredetre vezethető vissza.

A nītiśāstra és a subhāṣita irodalom

A 7. században nagyszabású, gazdag interkulturális csere kezdődött Tibet és India között, amely néhány évtizeddel Szatya Paṇḍita Kunga Gyelchen (t. *sa skya Paṇḍita kun dga' rgyal mtshan*, 1182 — 1251. november 28.) halála után zárult. Ez a csere elsősorban India buddhista örökségének Tibetbe történő átadása volt, de a csere nem korlátozódott a vallási eszmékre.

¹ VOIGT 1998: 304.

² A tibeti szavak magyaros átírása: KUZDER 2021, a tibeti szavak átírása pedig WYLIE 1959 rendszere alapján jelenik meg a tanulmányban. A fordítások, amennyiben a fordító nevét külön nem jelöljük, a szerző saját fordításai.

³ A tibeti szöveg nincs versszakokra tagolva, csak verssorokra. Az íráskép viszont folyamatos, aki a nyelvet nem ismeri, még akár prózának is nézheti a szerkesztés és a tibeti szövegkép miatt.

A vándorok, kereskedők és zarándokok, valamint szerzetesek és tudósok oda-vissza áramlása a Himaláján keresztül „folklorhoz kapcsolódó emberi interakciókat vont maga után, népszokások, népművészetek, népdalok, népi elbeszélések, anyagi népi kultúra és népi bölcsesség”⁴ kölcsönös cseréjét.

Indiában a népi bölcsességeknek nagy jelentősége van a szájhagyományba ágyazva, ami megelőzi az Kr. e. 1. évezredben megjelent legkorábbi irodalmat. Ezt a bölcsességet gyakran rövid, könnyen megjegyezhető versekben fejezték ki, amelyek eredetileg szóban keringtek, de később írott formát is kaptak. Az indiaiak különösen szerették az olyan didaktikus verset, amely etikai útmutatást kínált a mindennapi élet gyakorlati vonatkozásaiban. Az ilyen versek az irodalmi műfajok széles skálájában megjelennek.⁵ Témája három fő kategóriába sorolható: *dharma* (t. *chos*, ’erkölcs’ és ’kötelesség’), *artha* (t. *don*, ’nyereség’ vagy ’személyes haszon’) és *nīti* (t. *chos lugs*, ’józan ész’ és ’ítélet’) témákba. Különösen érdekesek a *nītiśāstra*-k, vagyis azok az értekezések, amelyek a helyes, bölcs vagy erkölcsös magatartással vagy viselkedéssel, körültekintéssel, politikával, politikai bölcsességgel vagy tudományokkal foglalkoznak. Ide tartozik többek között az indiai *Pañcatantra* című mesegyűjtemény is.

Ennek az indiai *nītiśāstra*-irodalomnak egy alkategóriája a népi bölcsesség, amit bölcs mondásokként fejeznek ki, ezek „nemcsak szép gondolatokat tartalmaztak, hanem gyönyörű nyelvre ültették át és festették le azokat”⁶ a szép gondolatokat. Mint ilyen, ez az alkategória a *subhāṣita* (t. *legs bshad*, ’jó vagy ékesszólás’) néven ismert beszéd, szellemes mondás, tanács.⁷

Mivel az indiai népi bölcsességi irodalom kiterjedt korpusza a szájhagyomány közös nagy halmazára támaszkodik, szerző nélkülinek mondható.⁸ Valójában, bár sok olyan szöveg létezik, amelyeket különböző szerzőknek tulajdonítanak, a fennmaradt szöveganyag hosszú idő terméke. Az írástudók az igényeknek megfelelően szövegeket írtak és másoltak, hogy megelőzzék India eróziós klímáját, és minden egyes újramásolást szerkesztői kihagyások és kiegészítések jellemeztek, amik tükrözik az egyes írnokok érdekeit és megítélését.

A *nītiśāstra* vagy bölcs mondások gyűjteményei a Kr. e. 1. századtól kezdődően elkötelezettek voltak az írás mellett. Az irodalmi képességek és a jó ízlés fejlesztésének nagyra értékelt irodalmi formája lett, amit „a kulturált emberek helyes viselkedésének megtanítására”⁹ használnak. A Tibet és India közötti kulturális cserébe az indiai tudósok és szerzetesek nemcsak a buddhizmussal kapcsolatos ismereteiket, de a népi bölcsesség, esetleg a felnőtt kori történetek és mesék, valamint a *nītiśāstra* ismeretek egyéni megbecsülését is bevonták. A tibetiek is nagyra értékelték ezeket a bölcs mondásokat, és „a tibeti tudósok érdeklődést mutattak az indiai *nītiśāstra* tibeti nyelvre történő lefordítása iránt, hogy megismertessék Tibet egyszerű népével az indiai nézeteket a gyakorlati életről”¹⁰. Összesen nyolc *nītiśāstrát* fordítottak le tibeti nyelvre, ami be is került a *Tengyur*-ba¹¹ (t. *bstan ’gyur*).

⁴ FLICK 1996: 1.

⁵ STERNBACH 1969: 13.

⁶ STERNBACH 1973: 170.

⁷ MONIER-WILLIAMS 1981: 1229.

⁸ STERNBACH 1974: 44–65.

⁹ STERNBACH 1974: 4.

¹⁰ PATHAK 1974: xiv.

¹¹ A tibeti buddhista kánon azon része — a *Kangyur* (t. *bka’ ’gyur*) mellett, ami nem más, mint a Buddha tanításainak gyűjteménye —, amely többek között a Buddha tanításait magyarázza.

Az ókori és középkori indiai irodalom több tízezer *nītiśāstrāt* és *subhāṣitā*t hozott létre, amelyek a témák széles körét fedik le. Tibetiek esetében nem tudni ezt így számszerűleg, de az ő anyaguk is számtalan témát felölel, és rengeteg ilyen buddhista példázat született tibeti nyelven is. Történelmileg ezeket a műveket a szélesebb közönség, különösen a kolostoron kívüliek oktatására használták. Néhány ismert tibeti szerző a teljesség igénye nélkül.

1. *Domtönpa Gyelwe Dzsungne* (t. *'brom ston pa rgyal ba'i 'byung gnas*, 1004 vagy 1005–1064) az indiai nagy tanítómester, Atiśa fő tanítványa volt.¹² A társadalmi értékekről szóló *Alapvető tanácsok koszorúja* (t. *mi chos gnad kyi phreng ba*) gyakorlati útmutatásokat tartalmazó antológia, amit Domtönpa adott tanítványának, a fordító Nagchónak (t. *nag tsho lo tsA ba*, 1004–1064), mielőtt az utóbbi egy hosszú útra indult Nepálba és Indiába. Nagcho elmondta mesterének, hogy nagyon jól ismeri a Dharma tanításait, de gyakorlati tanácsokat szeretne az emberekkel való bánásmódhoz és nyugalmának megőrzéséhez, mivel mindenféle kiszámíthatatlan kihívással kell szembenéznie, amikor távol van otthonától.

2. *Genden bölcs mondásai: Egy csokor fehér lóbusz* (t. *dge ldan legs bshad pad+ma dkar po'i chun po*) szerzője *Pancshen Szönam Dagpa* (t. *paN chen bsod nams grags pa*, 1478–1554), egy híres tudós és ismert történész, a második dalai láma tanítványa, később pedig a harmadik dalai láma tanítója. A 125 versszakig terjedő teljes mű arra az egyetlen témára összpontosít, hogy különbséget tegyen egyrészt a bölcs és a tanult, másrészt az ostoba és az oktalán ember között. A mű tehát a szerző szándéka szerint a *Szatyia Legse* fontos kiegészítésének tekinthető, különösen azért, mivel annak első négy fejezetét dolgozza fel. Követi a *Szatyia Paṇḍita* által felállított normákat, amelyek szerint a bölcs mondásokat a világi és vallási buddhista gyakorlat kettős normájának keretei között fogalmazza meg. Pancshen szövegének egyik egyedi jellemzője, hogy fontos anekdotákat tartalmaz a tibeti történelemről.

3. A nagy 5. dalai láma, *Ngawang Lobzang Gyacho* (t. *ngag dbang blo bzang rgya mtsho*, 1617–1682) *A tanácsok gyöngyfüzére* (t. *bslab bya'i phreng ba*)¹³ című műve útmutatásokat tartalmaz mind a buddhista gyakorlat vallási, mind az emberi társadalom világi normáihoz. *A tanácsok gyöngyfüzére* költői formáját tekintve is eltér a *Szatyia Legse* hét szótagból álló verssoros szerkesztésétől, valamint egy bölcs gondolat és egy megrendítő hasonlat párhuzamos egymás mellé állításától, és inkább Domtönpa *Alapvető tanácsok koszorúja* stílusához nyúl vissza. A kilenc szótagból álló verssoros versszakokban a hangnem mérvadóbb és előíróbb. Későbbi tibeti szerzők pedig további elemek felhasználásával, a szél, a tűz, a föld, a fém és a drágakővel kapcsolatos példázatokkal írtak bölcs mondásokról szóló értekezéseket.

4. A 9. pancshen láma, *Thubten Cshötyi Nyima* (t. *thub bstan chos kyi nyi ma*, 1883–1937) írt bölcs mondásokat földdel kapcsolatos példázatokkal. A szöveg teljes címe: *Értekezés a földről:*

¹² Atiśa Dīpankara Śrījñāna (982–1054) buddhista vallási vezető és mester. Általában a bihári Vikramaśilā kolostorban végzett munkájához kötik. A 11. századi mahájána és vadzsrajána buddhizmus Ázsiában való elterjedésének egyik fő alakja volt, és inspirálta a buddhista gondolkodást Tibettől Szumátráig. A középkori buddhizmus egyik legnagyobb alakjaként ismerik el.

¹³ A mű teljes címe: *Spirituális és világi etikát egyesítő tanácsok gyöngyfüzére* (t. *lugs zung gi bslab bya mi thi li phreng ba*).

Ékszerfüzér, ami bölcs mondások száz fényével világít a két normáról (t. *legs par bshad pa sa'i bstan bcos lugs gnyis ,od brgya ,bar ba'i dbyig gi ,phreng ba*).

5. Meg kell említeni még a szerzők között a 6. pancshen lámát,¹⁴ *Lobzang Thubten Cshötyi Nyimát* (t. *blo bzang thub bstan chos kyi nyi ma*, 1738–1780), aki kétrészes munkájában a víz és a fa helyett a föld és a víz párhuzamait használta fel. Műveinek címe: *Bölcs mondások száz ragyogó fényű gyöngyfüzére, földdel kapcsolatos példázatok világi és vallásos értelmezésben* (t. *legs par bshad pa sa'i bstan bcos lugs gnyis ,od rgya ,bar ba'i dbyig gi ,phreng ba*) és a *Bölcs mondások mindent megvilágító megkülönböztetése, vízzel kapcsolatos példázatok világi és vallásos értelmezésben* (t. *legs par bshad pa chu ,i bstan bcos lugs gnyis blang dor kun gsal*).¹⁵ Bár ez nem egy kommentár a kifejezés szokásos értelmében,¹⁶ hanem egy eredeti mű, ami Gungthang munkásságát mintázza és dolgozza fel, különösen a metaforikus témák kiterjesztésében a földre vonatkoztatva a példázatokat.

6. Talán a Nyugaton is legismertebb szerző, aki ebben a műfajban is alkotott, *Szatyia Paṇḍita Künga Gyelchen* (t. *sa skya Paṇḍita kun dga' rgyal mtshan*, 1182–1251). Jól ismert műve a *Szatyia bölcs tanácsok*, vagyis a *Szatyia Legse* (t. *sa skya legs bshad*). Ebből részleteket már 1833-ban maga Kőrösi Csoma Sándor is fordított angol nyelvre, bár csak húsz év múlva publikálták.

Jelen tanulmányban a Nyugaton kevésbé ismert, a tibetiek körében viszont nagy népszerűségnek örvendő szerző, *Gungthang Tenpe Dönme* (t. *gung thang bstan pa'i sgron me*, 1762–1823)¹⁷ *Bölcs mondások száz hulláma, vízzel kapcsolatos példázatok világi és vallásos értelmezésben* (t. *legs par bshad pa chu'i bstan bcos lugs gnyis rlabs phreng brgya ldan*) című művét szeretném ismertetni. Ezt a szöveget Jidag Cshödzin¹⁸ elvonulási helyén írta. A szöveg nagyon népszerű a tibeti nyelvű közösségekben, így a legtöbb ember emlékezetből képes legalább néhány verset idézni belőle.

A teljes mű két részből áll, s úgy épül fel, hogy különböző buddhista fogalmakat magyaráz 106 négy soros versszakban a fával, és 140 négy soros versszakban a vízzel kapcsolatos párhuzamokkal. Ezek mindegyike két részre oszlik, az egyik a világi dolgokkal, a másik pedig a buddhista Dharmával foglalkozik. A fákról szóló értekezés 35 négy soros versszakot mutat be a Dharmáról, majd 71 négy soros versszakot a világi dolgokról. A vízről szóló értekezés megfordítja ezt a sorrendet, és az első 81 négy soros versszakot a világi dolgokról, majd az 59 négy soros versszakot a Dharmáról fogalmazza meg. Az értekezés három befejező négy soros vers-

¹⁴ A pancshen (t. *paN chen*, szó szerinti jelentése: 'nagy tudós') lámák leszármazási vonala a 4. pancshen lámával, Loszang Cshötyi Gyelchennel (t. *blo bzang chos kyi rgyal mtshan*, 1570–1662) kezdődött a 17. században (az öt megelőző három pancshen láma posztumusz kapta meg a címet).

¹⁵ *blo bzang* 1973: 548–582.

¹⁶ Sokan Gungthang művéhez írt kommentárként értelmezik.

¹⁷ Gungthang valójában két művet írt: *Bölcs mondások száz ága, fával kapcsolatos példázatok világi és vallásos értelmezésben* (t. *legs par bshad pa shing gi bstan bcos lugs gnyis yal ,dab brgya ldan*) és *Bölcs mondások száz hulláma, vízzel kapcsolatos példázatok világi és vallásos értelmezésben* (t. *legs par bshad pa chu ,i bstan bcos lugs gnyis rlabs phreng brgya ldan*).

¹⁸ Terlung Jidag Cshödzin Ling (t. *gter lung yid dag chos 'dzin gling*) egy gelug kolostor Amdoban, Labrang közelében, amelyet 1725-ben alapítottak a Digung Kagyü kolostor egykori helyén. Ez a Szechang (t. *bse tshang*) inkarnációs vonal székhelye.

szakkal zárul, az első kettő „mágikus bölcs mondások óceánjaként” ünnepli értekezését, a harmadik pedig a szöveg megalkotásának érdemeit szenteli minden lény javára.

Az említett mű magyarul még nem jelent meg, így a tibeti nyelvű példázatokat saját fordításomban mutatom be, abból részleteket idézve.

A vízről szóló értekezés (BV103 vers)¹⁹ végéhez közeledve a szerző elismeri Szatya Paṇḍitával szembeni tartozását, miszerint kijelenti, a kompozícióját a *Szatya Legsére* alapozta. Azonban Gungthang sokkal kevésbé támaszkodik a *Szatya Legse* verseinek, sorainak és képeinek tényleges kölcsönzésére, mivel a víz és a fák témái korlátozzák azt, amit Szatya Paṇḍita munkájából felhasználhat. A végeredmény az, hogy mai mércével mérve inkább eredeti mű, semmint másolás vagy parafrázis.

Egy-két tipikus példája Gungthang néhány párhuzamának a *Szatya Legsével*, a két mű két versének összehasonlításában: Gungthang és Szatya Paṇḍita egyaránt a zubogó patak vizének zajához hasonlítja azt a durva embert, aki arrogánssá válik, akár tudás megszerzése (SZL104),²⁰ akár gazdagság (BV33) révén. Ám Szatya Paṇḍita a nyílt tenger csendjét a bölcs emberrel teszi egyenlővé, míg Gungthang az óceán hullámainak zúgását választja a tengerparton, hogy a rossz ember zajos jellemét példázza.

SZL104 A korlátozott tudásúak nagy büszkeséggel bírnak, / De mikor bölcsökké válnak, megnyugodnak. / Egy kis patak csorog szüntelenül, / De milyen lármát kelt az óceán?

BV33 A rossz típusú ember kaphat egy kis gazdagságot, / de arrogánssá válik, mint egy király; / Egy keskeny kanyonban átfolyó patak / Zajos, akár az óceán hullámai.

Gungthang munkásságára jellemzőbb a következő vers, figyelemre méltó a költői képei miatt, amelyek nem visszhangoznak különösebben a *Szatya Legsében*:

BV6 Valaki, aki pártatlan és bölcs / Felveszi mások jó tulajdonságait; / Tiszta patak egy füves réten / Virágokat gyűjtögetve csörgedezik.

Számos kommentár is létezik a műhöz. Maga Gungthang a vízről szóló mű kolofónjában azt mondja, hogy miután megírta a fákról szóló művét, olyan népszerűvé vált, hogy arra ösztönöztek, készítsen kommentár is hozzá. Azonban úgy érezte, hogy egy ilyen kommentár megírása túl nehéz feladat lenne neki. Ehelyett a fákról szóló művét egy vízről szóló értekezéssel egészítette ki. Később, a 20. században Dzeme Tülku Lobzang Pelden (t. *dze smad sprul sku blo bzang dpal ldan*, 1927–) készített valódi kommentárt a fákról szóló műhöz.²¹

A vízről és a fákról szóló értekezést a modern időkben fontos irodalmi műnek tekintik az állami iskolarendszerben tanulók kulturális műveltségének előmozdításában. Ez a helyzet a Bhutánban 1984-ben megjelent, *A vízről és fákról* szóló mű egy másik 20. századi kommentárjával.²² Ezt a Bhután Királyi Kormányzat Oktatási Minisztériuma adta ki Bhután királyának

¹⁹ BV — a *Bölcs mondások száz hulláma, vízzel kapcsolatos példázatok világi és vallásos értelmezésben* című mű rövidítése, az utána álló szám pedig a versszakra utal.

²⁰ SZL — *A Szatya Legse* című mű rövidítése.

²¹ DZEME 1980.

²² sz. n. 1984.

kísérőlevele alatt. A száműzött tibeti kormány Oktatási Minisztériuma is kiadta 1984-ben az *Értekezés a vízről és a fákról* című művet, amit többször publikáltak, és számos olyan tibeti antológiában szerepelt, ahol a tibeti irodalom tankönyveként használják.²³

Gungthang vízzel kapcsolatos példázataiban felmerülő buddhista fogalmak:

- Alapfogalmak — együttérzés, érdem, újraszületés, szamszára, mulandóság, menedék, Dharma, karma, mahájána, hat tökéletesség, nagylelkűség, ok-okozat, vadzsrajána, brahmavihára (a négy öröm), boldogság, szenvedés, harag, türelem, meditálás, pokol, ragaszkodás stb.
- Buddhák, istenségek, démonok — Buddha, bódhiszattva, Győzedelmes, Mandzsusri Nágárdzsúna, Vadzsrapáni, démon, tanvédő stb.
- Tanítók, mesterek — guru, spirituális barát, vándorlények, jógi, bölcs, láma stb.
- Hagyományvonalak, helynevek, kolostorok — Manaszarovar-tó, templom, sztúpa stb.
- Tárgyak — Három Legkiválóbb Drágaság stb.

Részletek a teljes műből

Válogatás a világi dolgokról szóló 1–81. versszakokból:

1. Buddha tanításának óceánja legyen diadalmas!
Tudásának mélysége felfoghatatlan,
mely tele van az együttérzés kívánságteljesítő drágaköveivel,
és a legfőbb tettek egymást követő hullámzó hullámaival.
2. Tiszta, szennyezetlen vízfolyások
enyhítik a szenvedő lények szomjúságát.
Ugyanígy a friss bölcs mondások nektárja
megkönnyebbülést ad az intelligens embereknek.
4. Akik ismerik a két norma²⁴ etikáját
elérik közvetlen és végső céljaikat.
Hasonlóképpen a kapitányok, akik átkelnek a tengereken
mesterei mindennek, ami megfigyelést igényel.
5. Hogyan tudná valaki, aki nem tud átkelni egy kis folyón
esetleg átúszni az óceánt?
Ha nem ismeri az udvariasság normáit
hogyan érthetné meg a Dharma igazságát?
6. Valaki, aki pártatlan és bölcs
felveszi mások jó tulajdonságait.
Tiszta patak egy füves réten
virágokat gyűjtögetve csörgedezik.

²³ Gung thang 1984.

²⁴ A vallási és világi élet.

9. A tudást eleinte nehéz elsajátítani,
és aki nem figyelmes, könnyen visszaesik.
Nehéz egy edényt cseppenként megtölteni,
de amikor kiömlik, azonnal elvész.
11. A nagy feladatok idővel valósulnak meg,
a türelmetlen erőfeszítések nem visznek a végére.
Egy folyó lassan folyik, de nagy távolságot tesz meg,
a hullámok erősek lehetnek, de nem visznek messzire.
13. A víz mindenkinek iható,
a Nap és a Hold mindenkinek világít.
Mindenkinek kiválóak koronaékszerek,
a Magasztos a Dharmát mindenkinek tanítja.
14. A nagy vitorlával rendelkező hajó az óceán díszé,
felhőmentes Hold az ég díszé.
A tanult ember a tanítás díszé,
a hős vezér a hadsereg díszé.
16. Gonosz urak és rossz szolgák
egymás elfajulását okozzák.
Ha egy ki nem égett fazékba vizet öntünk
mindkettő elromlik és tönkremegy.
17. Sok okos, beképzelt és hatalmas ember
tönkreteszi egy birodalom uralkodó tanácsát.
Lehetetlen, hogy egy ház stabil legyen
egy minden oldalról vizes földön.
21. Állandóan tisztelhetsz egy rossz uralkodót,
de haragszik, ha egyetlen kenőpénzt is kihagy
Még akkor is, ha a víz sok napja forr,
kihűl, amint leveszed a tűzről.
24. Dicsőséget szerezhetsz, ha hatalmas emberekkel társulsz,
ám nagyobb veszély is kialakulhat abból.
Az óceán értékes drágakövek forrása,
de egyben vad tengeri szörnyek otthona is.
25. Új barátok, akiket nem ismersz jól
tönkre tehetnek, ha megbízol bennük.
Még a bódhiszattva²⁵ is, amikor a libák vezére volt,²⁶
csapdába esett egy új tóval kapcsolatos bizonyosság miatt.

²⁵ Megvilágosodott lény, aki nem távozik a Nirvánába; ehelyett tett egy fogadalmat, miszerint amíg szenvedő érző lény van a világon, folyamatosan újraszületik, hogy segítse őket a megvilágosodás elérésében.

²⁶ Ez utalás Buddha születésének egykori történetére, amikor is a libák királyaként élt. Āryasūra's Jātakamālā, jātaka 22, Toh 4150.

27. A bölcs cselekszik, miután eldöntötte, mi igaz vagy hamis,
míg a bolondok a közvélemény után futnak.
A vízben való csobbanás hangjára
a vadállatok többsége elmenekül.
29. Jobb az olyan ember dühös homlokráncolása, aki szeret téged,
mint a gonosz barátok és paráznák ragyogó mosolya.
A fehér felhők szárazságot jelezhetnek,
ám a fekete esőfelhők életet adnak a gazdáknak.
32. Ha valaki túl magabiztosan zaklatja az alázatosakat
a nyomorultság szakadékába zuhan.
A halak beképzelték, mert vízben úsznak,
de elpusztulnak, ha szárazföldre kerülnek.
36. Még akkor is, ha szeretettel törődsz a durva emberekkel
méltatlanok és ellenségesek lesznek.
Még akkor is, ha a lávát hideg vízzel locsolod,
az olvadt kőzet még jobban felforr és forró marad.
40. Az ember, akiket durva állatok félrevezettek
még szent lényekben sem fog bízni.
A libákat megbolondítja a Hold tükörképe a vízen
még nappal sem eszik a lótuszgyökeret.
41. Ha úgy tűnik, hogy egy rossz ember megváltozik
ha megfelelőek a körülmények, de igazi színük akkor is megmutatkozik.
A folyó csatornája megváltozhat,
de amikor kiönt, visszaáll korábbi medrébe.
42. A nemes ember természete nem változik
akár magas, akár alacsony, gazdag vagy szegény.
Akár hideg, akár meleg a víz,
hogyan kerülhetné el a nedvességet?
44. A megtestesült lények hibái és erényei
külső viselkedésükből kiderül.
Hasonlóképpen a repülő vízimadarak vizet jeleznek,
és a füstből tudod, hogy tűz van valahol.
45. Könnyű belátni mások hibáit és erényeit
de nehéz átlátni a saját viselkedésedet.
Egy tó tükrözi a Holdat és az ég összes csillagát,
de saját mélysége nem látható.
55. Gyenge intelligenciával és gyenge határozottsággal rendelkező ember
virágzóvá válhat, de ez gyorsan elillan.
Egy kis tavacska, melynek befolyó vizét elzárják
ismét gyorsan kiszárad.

57. Erőd és intelligenciád nagysága
soha nem haladhatja meg érdemeidnek mértékét.
Ha egy kis tavacska meghaladja medencéjének kiterjedését
partjai megtörnek, és természetesen kifolyik.
60. Cselekedj gyengéden és könnyed módon
még akkor is, ha le akarod győzni ellenségedet.
Nézd, hogyan mozognak lopva a gémek
amikor halakat és más lényeket fognak.
62. Törekedj a jó tulajdonságok ápolására
ha le akarod győzni ellenségeidet.
A mód a nagy folyón való átkeléshez:
még a szárazföldön kell csónakot építeni.
63. Ha érdemed és karmád nem romlott el,
az ellenség önmagában nem győzhet le.
Ha egy forrás nem szárad ki magától,
akkor sem lehet megállítani, ha föld alá temetik.
65. A bölcs emberek gyakran szegények
a bolondok pedig gazdagsággal vannak felruházva.
Sáros üledékkel teli tavak
hemzsegnek a békáktól, ebihalaktól és bogaraktól.
66. A hős egy a százhoz,
bölcs ember egy az ezerből.
Arany a Manaszarovar-tó vizéből nyerhető,
drágakövek a nagy óceánból származnak.
67. Emberek, akik nem rendelkeznek intelligenciával
vagyont szerezhetnek, de nem tudják, hogyan használják.
Olyanok, mint a kutyák, még ha szomjasak is
pataknyi vizet szétpocsolnak, mégsem kortyokban isznak.
69. Akik gyarapítani kívánják vagyonukat,
tudniuk kell adni egy kicsit.
Ha vizet merítünk egy kútból, annak áramlása megnő,
ha egyedül marad, a kút feliszapolódik és kiszárad.
70. A tudatlan bolondoknak óriási gazdagságuk lehet,
de ez nem más, mint a nyomorúság oka.
Arany hegyekkel körülvett tavak
mindig komor árnyék leple alatt vannak.
72. Hatalmas érdem és erényes elme
kölcsonős okai a szerencsének.
A víz növeli az esőt, az eső pedig a vizet;
rendre gyarapítják egymást.

74. A mester a jó cselekedetek hagyományát alapozza meg,
 így mások is könnyen a nyomdokaiba léphetnek.
 Ha egyszer egy kiváló ló nyomot hagyott,
 később még a kutyák is követhetik.
75. A bölcs emberek egyenrangúak a többiekkel,
 vágy és gyűlölet tölti meg az előítéletesek szemét.
 Könnyen szállítható egy teli edény,
 de azok a félig telik gyakran inognak.
78. Olyan gyorsan oszlasd el a gonosz gondolatokat,
 ahogy a vízre húzott vonalak eltűnnek.
 Erényes ígéreteket olyan szilárdan
 kell betartani, mintha kőbe vésték volna.

Innentől a mű végéig a versszakok a Dharmáról szólnak. A szerző azt írta korábban, hogy Szatya Paṇḍitától kölcsönzött kifejezéseket, metaforákat. De ahogy olvastam és fordítottam Gungthang versét, felfedeztem benne egy sokkal korábbi mester, *Thogme Zangpo* (t. *thogs med bzang po*, 1297–1371) *A harminchét bódhiszattva gyakorlat* (t. *rgyal sras lag len so bdun ma*) című művének tanításait, néhányat ezek közül itt párhuzamba állítok a vízzel kapcsolatos példázatokkal.

Válogatás a Dharmáról szóló 82–140. versszakokból:

82. A legjobb a hét vízfajta²⁷ közül
 a hegycsúcsok havából nyert víz.
 Hasonlóképpen az összetéveszthetetlen, hibátlan Dharma
 a Győzedelmes beszédéből származik.
85. Ki lépne látomáshoz hasonló útra,
 amikor ilyen tanításokkal találkozik?
 Ki ásna kutat sós víznek
 közvetlenül a mennyei Gangesz folyó mellett?
86. Szerencsétlen, kevés intelligenciával rendelkező embereket
 mélységes állításokkal megtévesztenek, ezért rosszul járnak.
 A víz délibábjától megzavart állatok
 értelmetlen szenvedést tapasztalnak.
87. A Dharma útjára lépéskor,
 először egy spirituális baráttra²⁸ támaszkodj.
 A tengeren átkelni vágyók első feladata:
 keresni egy képzett tengerészkapitányt.

²⁷ A hét fajta víz: 1. esővíz, 2. hóvíz, 3. folyóvíz, 4. tó vize, 5. kútvíz 6. sós víz, 7. a fák gyökereiből nyert víz.

²⁸ Mesterre, tanítóra.

89. A szent Dharma megfelelő edényévé²⁹ válsz
a büszkeség megszüntetésével és önmagad megnyugtatóásával.
A folyók nem maradnak a magaslatokon,
lent a völgyekben kanyarognak.
92. Az úszódeszkát az úszástanulás során használjuk:
először mindig, később néha, aztán soha.
Tanulmányozást, elmélkedést és meditációt úgy tanítják,
mint a szavakra és fogalmakra való támaszkodás három módját.
93. Most, hogy megtaláltad az emberi létezés hajóját³⁰,
támaszkodj a tanulás, a szemlélődés és a meditáció vitorláira
átkelni a ciklikus létezés óceánján.
Nehéz lesz még egyszer ilyen hajót találni.
- ThZ1.³¹ Most itt van nekünk a kincs, a nagy hajó, melyet nehéz elérni,
Azért, hogy megszabadítsuk magunkat és másokat a szamszara óceánjából.
biz az éjjel és nappal rendületlen
tanulás, elmélkedés és meditálás a bódhiszattva gyakorlata.
95. Születésed pillanatától kezdve
szünet nélkül közeledsz a halálúr álláshoz.
A folyók lefolytak a tengerbe,
még egy pillanatra sem hömpölyögnek vissza.
99. Negatív fizikai, verbális és mentális viselkedés
mindenképpen rossz jövőbeli újraszületést fog eredményezni.
A víz lezúdul a hegyi medréből
folyamatosan zuhan és zuhan le a sziklákról.
101. A menedék, ami megment ettől a félelmetes sorstól
nem más, mint a tévedhetetlen Három Legkiválóbb Drágaság.
Ha biztosan elsodort valakit egy folyó
csak egy csónakos mentheti ki.
102. A Három Drágaság áldása határtalan,
de hogyan védhetnek meg, ha nincs hited?
Bár az óceán hatalmas, mégsem olthatja
az eső elől oltalmat kereső kismadarak szomjúságát.

²⁹ Azaz tanítványává.

³⁰ A kommentárok szerint az óceán a szamszarára, az újraszületések körforgására utal, amelyben hánykolódnak az érző lények. Az értékes hajó pedig ebben a kontextusban az emberi létforma, amelyet nagyon nehéz elérni.

³¹ THZ - Thogme Zangpo a *Bódhiszattva harminchét gyakorlata* című mű rövidítése, az utána álló szám pedig a versszakra utal.

105. A világban átélt összes öröm és bánat
tévedhetetlenül a lények korábbi karmájából³² fakad.
Azt tanítják, hogy egy tál víz másképp jelenik meg
a vándorlények négy osztálya mindegyikének.³³
107. Valami átmenetileg erényesnek tűnhet,
de gyakran megrontja a motiváció vagy az elhivatottság.
A Gangesz folyó rendkívül édes vize is
keserűvé válik, amikor egyesül az óceánnal.
109. A vágy sós vize soha nem telít el
akármennyit iszol belőle.
Ahogy egy hattyú érez egy befagyott tóban,
ha undorodsz a szamszárától, határozd el, hogy szabaddá válsz.
- ThZ21. Az érzéki vágy a sós vízhez hasonló,
csak élvezetünket és vágyunkat fokozzák.
A bennünk ragaszkodást keltő valamennyi dolog
azonnali elutasítása a bódhiszattva gyakorlata.
114. Az önzetlen ébredező elme erényei
kimeríthetetlenek és a nagy megvilágosodás okaivá válnak.
A rózsaalma, ami a Manaszarovar-tóba esik
elnyeri a tiszta arany tulajdonságait.
115. Bár a bódhiszattva tettei határtalanok,
a hat tökéletesség³⁴ kategóriába sorolhatók.
Hasonlóképpen a hegyekből folyó patakok százai
lent egyetlen folyóvá egyesülnek.
116. A bódhiszattva rendkívüli nagylelkűséget tanúsít,
minden vagyonát, érdemeit odaadja.
A csapadék minden növényt táplál, védi őket
anélkül, hogy elvárná a megtérülést.
- ThZ25. Ha a megvilágosodásra vágyakozásért a testünkről is le kell mondani,
szükséges-e beszélni a külvilág tárgyairól?
Ezért bár nem remélve, hogy bármit is kapunk cserébe,
az adományozás gyakorlása a bódhiszattva gyakorlata.

³² Hangsúlyozandó, hogy a buddhizmusban a karma jelentése: tett, amelynek következményei vannak — szemben azzal a hétköznapi „sors” jelentéssel, ahogyan azt a magyar nyelvben használjuk.

³³ Azt mondják a tibeti buddhisták, hogy sajátos karmikus erejük miatt, amikor egy ember, állat, éhes szellem, illetve isten néz egy víztömegre, mindenkinek másként jelenik meg — mint sima víz, mint lakhely, mint genny és vér, illetve ambrózia formájában.

³⁴ A hat páramitá (sz. *pāramitā*), amelyeket a bódhiszattva gyakorol a megvilágosodás felé vezető ösvényen: az adakozás (t. *sbyin pa*, sz. *dāna*), az erkölcs (t. *tshul khrims*, sz. *śīla*), a türelem (t. *bzod pa*, sz. *kṣānti*), a törekvés (t. *brtson ḡrus*, sz. *vīrya*), az elmélyülés (t. *bsam gtan*, sz. *dhyāna*) és a megkülönböztető bölcsesség (t. *shes rab*, sz. *prajñā*).

117. A tiszta etikus magatartás eltávolít minden szennyeződést,
erkölcsi bukásokat és jogsértéseket.
Ketaka drágakővel kevert homok³⁵
megtisztítja a szennyezett víz mocskait.
119. Nincs olyan, amit ne lehetne megvalósítani
ha nem adod fel a következetes kitartást.
Láthatjuk, ahogy a hegyi sziklák erodálódnak
a vízcseppek állandó csöpögésétől.
120. Minden jó tulajdonság a koncentráció tisztaságában ragyog
mentes a fáradtság és az izgalom hibáitól.
Mindent tisztán visszatükröz egy tiszta tó,
ami a csiszolt lapis lazuli tükörhöz hasonló.
121. A szamszára minden szenvedése megszűnik
minden dolog ürességén meditálva.
Ahogy a bölcs Agasztya felmérte az összes folyót
kortyolgatva, mind nektárrá lett.³⁶
122. Nágárdzsúna belátásának hatalmas óceánja
megfosztotta a realisták önbizalmát.
A félelmetes, sötét óceán megrémíti a gyermetegeket
kifürkészhetetlen mélységével és szélességével.
129. Vadzsrápáni által jól megtanított titkos mantrának
felfoghatatlan hatalma van.
Mindössze az „Árti anya” megszólítás kimondásával
megidézheti az egek vizét.³⁷
132. A jógai, aki felismerte az előzőeket
élvezheti az érzékiséget, de nincs kötődése.
A halak mozognak az óceán mélyén,
de a víz nem fojtja meg őket.
137. Ahogy a Hold tükörképe megjelenik
a harmatcseppekben minden fűszálon.
Minden egymást követő hasonlat példázza
a szamszára és a nirvána összes jelenségét.

³⁵ *Ketaka* drágakő, amely képes megtisztítani a vizet. Ezért nevezik gyógycsillagnak. A csillagból kibocsátott sugarak állítólag képesek megtisztítani a víz szennyeződéseit, és fertőtleníteni a vizet minden kórokozótól és toxicitástól. A *riši* fényétől megérintett vízről úgy tartják, hogy gyógyító erővel bír, és rendelkezik azzal a nyolc tulajdonsággal, hogy hűvös, tiszta, tiszta, könnyű, édes, megnyugtató és ártalmatlan a torokra és a gyomorra. A *ketaka* egy mitikus drágakő neve, amelyről úgy gondolják, hogy mágikus tisztító erejű.

³⁶ Ez utalás a bölcs Agasztjára (sz. *Agastya*, egy indiai *riši*, a „hegyhajító”), akit az ókori hindu mítoszokban említene, bár annak a történetnek a forrása, amely arról szól, hogy minden folyót felkortyolt azonosítatlan. Agasztját a Sziddha-gyógyászat atyjának tekintik, egyike a hét legtiszteltebb *rišinek*.

³⁷ Ez valószínűleg a Gańga Árti néven ismert Gangesz-folyóhoz való imádkozásra utal, amely a Gangesz partján a hithú hinduk rendszeresen alkonyatkor tartják.

140. Gondolataim tavából született bölcs mondások újhordja
tisztítsa meg világi tudatlanság sötétségét, és hűsítő érintése nyugtassa meg
a szívpanaszokat.
Erénye terjesszen szét egy szép fehér fényruhát a három birodalmon keresztül,
a tanítások és a jó cselekedetek és gondolatok tárházának növekedjen a lények
javára.

Felhasznált irodalom

Blo bzang thub bstan chos kyi nyi ma, Sixth Panchen Lama

- 1973 *Legs par bshad pa sa'i bstan bcos lugs gnyis ,od rgya ,bar ba'i dbyig gi ,phreng ba and Legs par bshad pa chu ,i bstan bcos lugs gnyis blang dor kun gsal.* In *The Collected Works of the Sixth Panchen Lama Blo bzang thub bstan chos kyi nyi ma*, 1. New Delhi: Lham khar Yons ,dzin Bstan pa rgyal mtshan, 548–582.

szerzője ismeretlen

- 1984 *Chu dang shing gi bstan bcos.* Thimphu: Textbook Division, The Department of Education, Royal Government of Bhutan.

Dze smad sprul sku blo bzang dpal ldan

- 1980 *Legs par bshad pa shing gi bstan bcos kyi 'grel ba lugs zung blang dor 'char ba 'i me long.* Mundgod: Drepung Loseling Printing Press.
1979 *The Collected Works of Gung thang dkon mchog bstan pa'i sgron me 9.* Ngawang GELEK DEMO (ed.), New Delhi: M. M. Offset Press, 146–174.

FLICK, Hugh Meridith Jr.

- 1996 *Carrying Enemies on Your Shoulder: Indian Folk Wisdom in Tibet.* Delhi: Sri Sat Guru Publications.

Gung thang dkon mchog bstan pa'i sgron me

- 1984 *Chu shing bstan bcos.* Dharamsala: Tibetan Cultural Printing Press (és a sok Tibetben nyomtatott kiadás közül az első: Lhásza: bod ljongs mi dmangs dpe skrun khang: bod ljongs shin hwa dpe tshon khang nas bkram, 1981).

KUZDER Rita

- 2021 *Klasszikus tibeti nyelvtankönyv.* Budapest: A Tan Kapuja Buddhista Főiskola.

MONIER-WILLIAMS, Monier, Sir

- 1981 *Sanskrit—English Dictionary.* New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., second reprint.

PATHAK, Suniti Kumar

- 1974 *The Indian Nitidstras in Tibet.* Delhi: Motilal Banarsidass.

Sakya Pandita KUNGA GYALTSHEN

- 1974 *Wishing treasure of Elegant Sayings with Commentary*. Kalimpong: Tibet Mirror Press [a mű tibeti nyelvű, kiadásra előkészítette: Sakya Khenpo Ven. Sangey Tenzin]
- 2000 *Ordinary Wisdom. Sakya Pandita's Treasury of Good Advice*. DAVENPORT, John T. (transl.) Boston: Wisdom Publication.

STERNBACH, Ludwik

- 1969 *The Spreading of Cānakya's Aphorisms Over "Greater India"*. Calcutta: Calcutta Oriental Book Agency.
- 1973 Subhāṣita-saṃgrahas, A Forgotten Chapter in the Histories of Sanskrit Literature. In *Indologica Taurensia*. <http://www.asiainstitutetorino.it/Indologica/> (letöltés: 2023. 04. 10.)
- 1974 *Subhāṣita, Gnostic, and Didactic Literature*. Weisbaden: Otto Harrassowitz.

VOIGT Vilmos

- 1998 Kisepikai prózaműfajok. In VOIGT Vilmos (szerk.), *A magyar folklór*. Budapest: Osiris Kiadó.

WYLIE, Turell

- 1959 A Standard System of Tibetan Transcription. *Harvard Journal of Asiatic Studies* (Vol. 22) p. 261–267.

A kép forrása:

https://www.rigpawiki.org/index.php?title=Gungtang_Tenpa_Drönmé (letöltés: 2023. 04. 10.)